

Võru maakonna turismisektori arendustegevuste alternatiivide analüüs

Kaasrahastanud
Euroopa Liit

Eesti
tuleviku heaks

2025

Sisukord

1. Sissejuhatus.....	2
2. Olukorrast turismisektoris Võru maakonnas ja Lõuna-Eestis.....	3
2.1. Võru maakonna ettevõtluskeskkonna kontekst.....	3
2.2. Lõuna-Eesti turismi suundumused.....	7
2.3. LE väliskülastaja uuringu tulemused.....	8
2.3. Konkurentsipositsioon võrreldes Lätiga.....	8
3. Analüüsitavad turismisektori arendustegevuste alternatiivid.....	9
3.1. Nullstsenaarium A1.....	10
3.2. Tuumobjekti stsenaarium A2.....	10
3.3. Terviktoote - kultuuriturismi marsruudi arendamise stsenaarium A3.....	11
4. Alternatiivide mõju võrdlev analüüs.....	12
4.1. Mõju piirkonna arengule.....	12
4.2. Mõju ettevõtlusele ja turismiteenustele.....	12
4.3. Mõju kogukonnale.....	12
4.4. Kultuuripärandi säilitamine ja esitlemine.....	12
4.5. Majanduslik tasuvus / rahastamise põhjendatus.....	13
4.6. Kooskõla strateegiliste eesmärkidega.....	13
4.7. Mõju sidusa kaasava ühiskonna arengule.....	14
4.8. Osapoolte roll ja kaasatus.....	14
4.9. Järeldused.....	14
5. Kooskõla strateegiadokumentidega.....	16
5.1. Võru maakonna arengustrateegia 2035 +.....	16
5.2. Eesti turismi pikk vaade 2035+.....	20
5.3. Lõuna-Eesti ettevõtluskeskkonna edendamise arengulepe.....	21
5.4. Loov Võru maakond tegevuskava.....	22
5.4. Lõuna-Eestiturismistrateegia 2030.....	23

1. Sissejuhatus

Käesolev analüüs on koostatud Võru maakonna ettevõtluskeskkonna ja spetsiifiliselt turismisektori arendamise võimalike erinevate sekkumiste mõju ja tulemuslikkuse hindamiseks ja turismivaldkonna arendus- ja investeringuprojekti ettevalmistamiseks.

Arendustegevuste eesmärk on Võru maakonna kui turismisektori sihtpiirkonna terviklik arendamine, sealhulgas turismitoodete ja -teenuste, külastajateekondade ja koostöövõrgustike säästev ja terviklik arendamine ning sihtpiirkonna turundamine sektori ettevõtjate lisandväärtuse kasvatamiseks.

Arendustegevuste eelduseks on Võru maakond kui terviklik külastuspiirkond, mida külastajad/turistid kogevad turismitoodete kooslusena ja mis pakub külastajale integreeritud elamuse. Samasuguse tervikliku külastuspiirkonnana käsitlevad Võru maakond ka sihtkoha turismiettevõtted ja teenusepakkujad ning arendus- ja turismiarendusorganisatsioonid.

Analüüs on aluseks arendus- ja investeringuotsuste tegemisel ja võrdleb erinevaid strateegilise valikuid arendustegevuste osas. Käsitletakse kolme arendustegevuste alternatiivi: nullstsenaarium, mil koordineeritud arendustegevusi ja lisainvesteringuid keskselt ei tehta ning iga teenusepakkuja tegutseb omal jõul ja iseseisvalt edasi; teine alternatiiv käsitleb strateegilist valikut, kui arendus- ja investeringutegevuste fookus on suunatud ühele või tuumobjektile ja kolmas alternatiiv hõlmab maakonnaülese tervikliku kultuuriturismimarsruudi arendamist koostöös võtmeosapooltega: teenusepakkujad, külastusobjektide haldajad, kohalikud omavalitsused, turismiarendusorganisatsioonid ja kogukonnad.

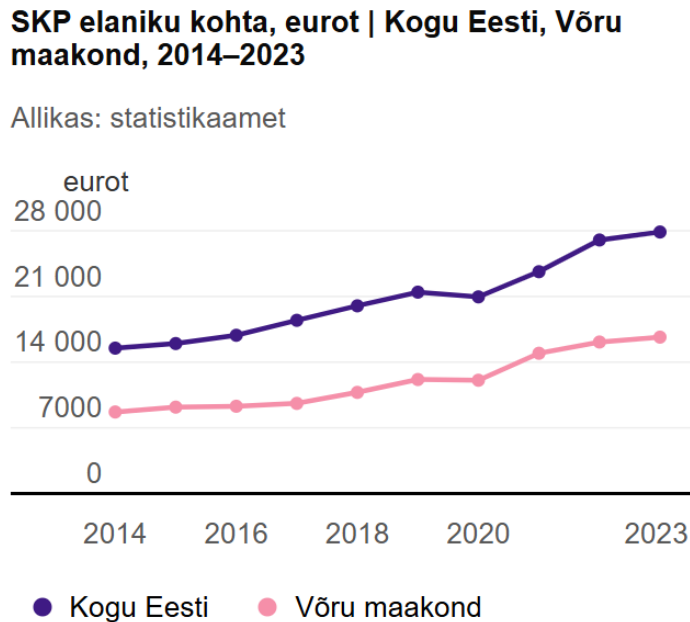
Analüüsi eesmärk on välja selgitada, millistesse arendustegevustesse on otstarbekaim ja mõjusaim suunata ressursid, et suunata turismisektori kui Võru maakonna arengustrateegias määratletud ettevõtlusvaldkonna arengut, kus on suhteline konkurentsieelis, suurem arenguvõime, ning toetada sealjuures erinevate ühiskonnagruppide võrdset kohtlemist ning parandada ligipääsetavust erivajadustega inimestele, sh nt ka võõrkeelsetele turistidele.

2. Olukorrast turismisektoris Võru maakonnas ja Lõuna-Eestis

2.1. Võru maakonna ettevõtluskeskkonna kontekst

Ettevõtluse võtmevaldkondadeks Võru maakonnas on puidu-, mööbli ja metsatöööstus, toidutootmine ja turism.

Joonis 1 SKP elaniku kohta. Allikas: Võrumaa Arenduskeskus

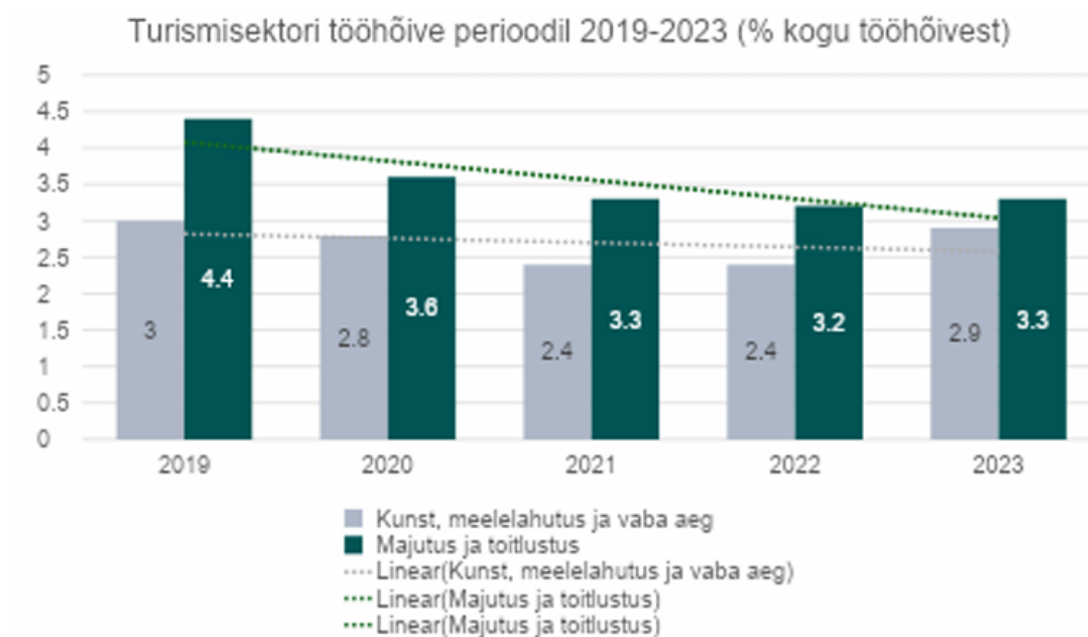
Turismisektor on oluline osa Võru maakonna majandusest, panustades oluliselt teenindussektoris ja toetades kohalikke ettevõtteid. 2024. aastal oli hotellide, restoranide ja kuurortravi sektori käive maakonnas 24,7 miljonit eurot.

Tabel 1 Käive sektorite lõikes Võru maakonnas. Allikas: Võrumaa Arenduskeskus

Majandussektorite statistika

SEKTOR (liidetud EMTAK)	2024. a käive
Puidu- ja mööblitööstus (16, 31)	288 253 878
Hulgi- ja jaekaubandus (45-47)	318 315 999
Põllumajandus, metsakasvatus, kalandus, toiduaine- ja jookide tööstus (01, 02, 03, 10, 11)	190 187 234
Ehitus (41-43)	77 366 885
Muu tööstus (18-30, 32,33)	58 324 977
Transport, logistika (49, 52, 53)	49 602 071
Hotellid, kuurortravi, restoranid (55, 56, 86, 93, 96)	24 720 834
Tekstiili-, rõiva- ja naha tööstus (13-15)	5 885 365

Joonis 2. Turismisektori tööhõive 2019-2023. Allikas: Statistikaamet. Andmekogu TT0200: Hõivatud ja palgatöötajad, Lõuna-Eesti turismistrateegia 2025-2030.

Arvestades turismisektori suurt tähtsust Võru maakonna majandusprofiilis, on kriitilise tähtsusega muutlikus majanduskeskkonnas ja vahelduvates kriisides tugevdada sektori konkurentsivõimet, säilitada ja luua uusi ettevõtteid ja töökohti mis tuginevad piirkonna arengueeldustele.

Paraku on Võru maakonna konkurentsivõime turismisihtkohana viimastel aastatel oluliselt vähenenud. Üheks põhjuseks on uudsuse ja atraktiivsuse vähenemine – pole lisandunud uusi erilisi külastusobjekte, atraktsioone, mille järgi eelkõige reisiotsused tehakse. Näiteks on mujal piirkondades lisandunud või täielikult rekonstrueeritud mitmeid ka rahvusvaheliselt atraktiivseid atraktsioone ning auhinnatud külastusobjekte, nt Põltsamaa loss, Aidu veepark, Narva Muuseum, Lennusadam (uus ekspositsioon), Fotografiska, Viscosa Kultuuritehas, Poco, Niguliste kaaslift, loome-ja kunstikeskused Telliskivis, Noblessneris ja mujal, Sillamäe promenaad, Taagepera lossi võlupark "Alice peeglitagusel maal" ning veidi varasemalt ka Lottemaa, Kaevandusmuuseum jt.

Külastuste ja ööbimiste vähenemist, mahajäämust ja muust Eestist aeglasemat kriisidest taastumist peegeldub ka majutatute ning ööbimiste ja kohal viibimise aja statistika.

Tabel 2. **Majutatute ning ööbimiste arv Eestis kokku ja Võru maakondl 2019-2025*** (2025 jaanuar-mai). Allikas: Statistikaamet¹

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025 (jaan-mai)
Majutatute arv Eestis kokku	3 789 955	1 972 131	2 138 346	3 252 898	3 425 730	3 610 390	1 207 914
Ööbimiste arv Eestis kokku	6 967 047	3 274 012	3 998 997	5 950 873	6 346 305	6 645 908	2 187 920
Majutatute arv Võrumaal	87 988	66 365	71 270	83 514	77 468	77 756	24 949
Ööbimiste arv Võrumaal	171 224	131 903	141 588	158 179	149 723	142 206	43 596
Keskmine kohal viibimise aeg Eestis kokku	1,84	1,66	1,87	1,83	1,85	1,84	1,81
Keskmine kohal viibimise aeg Võrumaal	1,95	1,99	1,99	1,89	1,93	1,83	1,75

Nagu nähtub statistikast, ei ole majutatute ja ööbimiste arv Võru maakonnas taastunud kriisieelsele tasemele ja taastumine on oluliselt aeglasem, kui Eestis tervikuna. Kriisieelse perioodiga on ligi 30 000 ööbimist vähem ja kuna ühe öö keskmine maksumus on praegu 44 eur, on ainuüksi ööbimistelt saamata jäänud tulu üle 1,3 miljoni euro, millele lisanduvad saabumata külaliste tegemata kulutused toidlustusele, ostudele, transpordile ja muudele teenustele.

Kui enne kriise oli kohal viibimise aeg Võru maakonnas Eesti keskmisest pikem, siis praegu on see Eesti keskmisest lühem ja ei ole kaugeltki taastunud kriiside eelsele tasemele, 2025. a esimesed kvartalid näitavad jätkuvat negatiivset trendi.

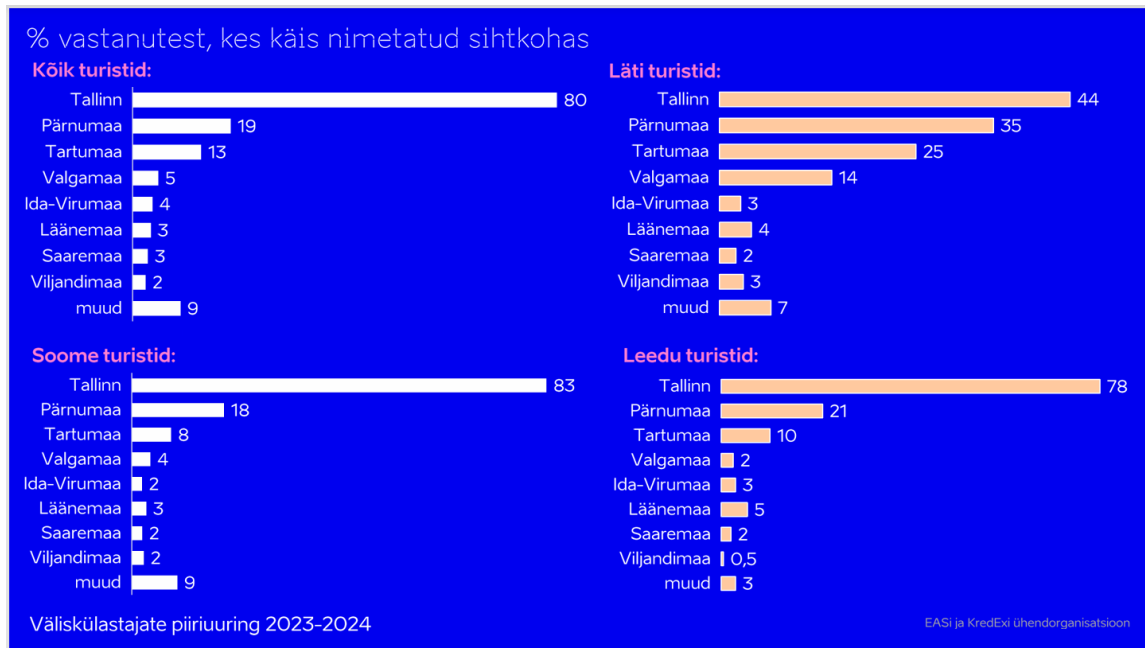
Värskeima kättesaadava statistika kohaselt (Statistikaamet) oli ööbimisi Võru maakonnas perioodil jaanuar-mai 2025 **17% vähem** kui perioodil jaanuar-mai 2019. Samuti ei ole erinevalt Eestist tervikuna taastunud keskmine kohal viibimise aeg, mis

¹ https://andmed.stat.ee/et/stat/majandus_turism-ja-majutus_majutus/TU131

tähendab turistide väiksemaid kulutusi ja piirkonna turismisektori väiksemat tulusust, ohtu jätkusuutlikkusele.

Eestit külastanud välituristidest jäi 2024. aastal 70% Tallinna. Lõuna-Eestisse jõuab vaid 8% välituristidest (Allikas: LE turismiklaster, 22. aprill 2025).

Joonis 3. EIS väliskülastajate piiriuuring²

EIS väliskülastajate piiriuuringust nähtub, et peamistelt välissihtturgudelt saabuvate turistide jaoks ei kuulu Võru maakond külastus peamiste valkute hulka (isegi mitte top 10sse).

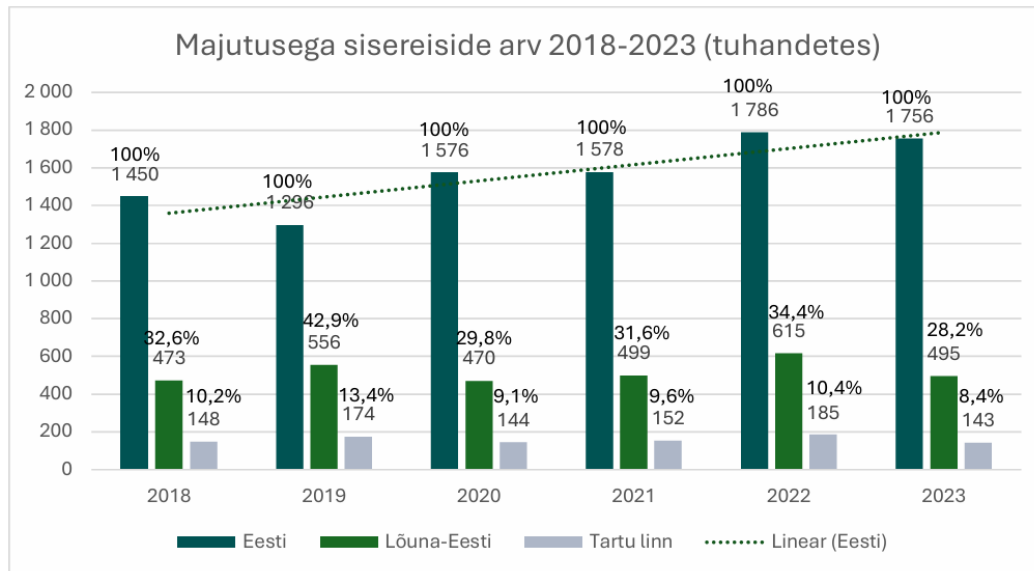
Võru maakond kui turismisihtkoha arendajate aastatepikkuse tööga loodud kuvand kui looduskaunist rahu ja vaikuse oasist, kus ka rikkalik eriilmeline kultuuripärand sai tugevalt kahjustada Kaitseväge Nursipalu harjutusvälja laiendamisega kaasnenud muudatuste, elanike vastuseisu ja meediakära tõttu, reaalsuses kaasnevad ka mürahäiringud jm piirangud. **Seetõttu on vajalik piirkonna turismisektori käigus hoidmiseks ja arenguhüppeks tootearenduse fookuses ja ka kommunikatsioonis tähelepanu suunamine teisele olulisele piirkonna turismisektori arengueeldusele – eriilmelisele rikkalikule kultuuripärandile, mille kaks laiapindset tugisammast on Seto kultuuriruum ja Vana-Võro kultuuriruum.**

² Allikas: [Väliskülastajate piiriuuring | Puhka Eestis](#)

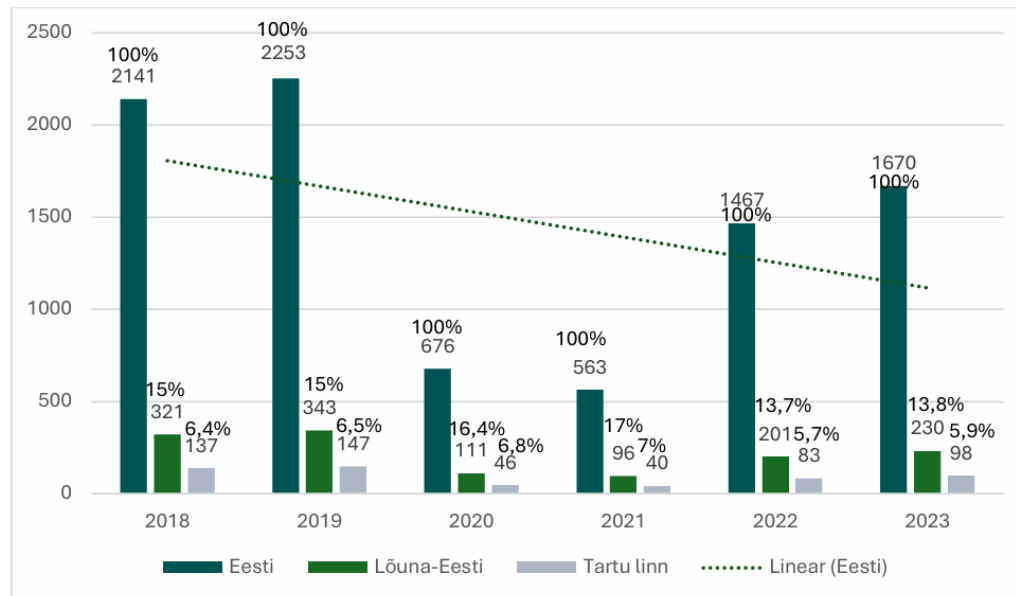
2.2. Lõuna-Eesti turismi suundumused

Majutusega sisereiside arv LEs ei ole taastunud kriisieelsele tasemele, 2023 aasta majutatud sisekülastajate arv langes võrreldes eelneva aastaga koguni ligikaudu 24%.

Majutusega sisereiside arv 2018-2023³

Majutatud välislastide arv (tuhandetes) 2018-2023⁴

Protsentuaalselt moodustasid Lõuna-Eesti väliskülastajatest soomlased 2022 ja 2023 aastatel vastavalt 24% ja 29%. Läti külastajad moodustasid samadel aastatel 27% kõikidest

³ [louna-estti-turismi-arengustrateegia.pdf](#)

⁴ [louna-estti-turismi-arengustrateegia.pdf](#)

Lõuna- Eesti külastajatest, Leedu külastajad vastavalt 5% ja 7%, Saksamaa 6% ning Suurbritannia 3%.

2.3. Lõuna-Eesti väliskülastaja uuringu tulemused

Lõuna-Eesti Turismiklaster viis 2025. a läbi Lõuna-Eesti välisturistide motivatsiooniuringu, mis keskendus madalhooajal piirkonda külastanud välismaalaste reisikäitumisele, ootustele ja külastusteele. Uuringu eesmärk oli mõista senisest põhjalikumalt, miks ja kuidas väliskülastajad väljaspool kõrghooaega Lõuna-Eestisse reisivad ning millised tegurid mõjutavad nende otsuseid. Uuringus kasutati kombineeritud lähenemist, kus omavahel seoti kvalitatiivsed ja kvantitatiivsed uurimismeetodid. Uuringu käigus viidi läbi küsitlus, süvaintervjuud ning dokumendianalüüs. Uuringu keskmes olid turismiobjektid. Uuringu respondentidest 7% olid pärit Lätist, 22% muudest Euroopa riikidest, 10% Soomest ning 11% mujalt maailmast. Kõige arvukamaks külastajarühmaks kujunesid 30–44-aastased, moodustades 47% vastanutest. Peamiseks reisimotiiviks oli puhkus ja turism (71%), kuid arvestatav osa külastajatest saabus ka töö, isiklike suhete või konkreetsete sündmuste tõttu. Väliskülastajate motivatsiooniuring näitab, et Lõuna-Eesti kui madalhooaja sihtkoht on atraktiivne lühi- ja keskmise pikkusega reisideks. Analüüsi põhjal eristusid kolm peamist külastusmustrit: pereturism Tartus, **kultuurihuvilised üksikkülastajad ja loodust väärtustavad reisijad, kes liikusid Kagu-Eestis.**

Süvaintervjuude põhjal ilmnes, et mitmed väliskülastajad tunnevad puudust selgelt struktureeritud ja eelkujundatud marsruutidest, mis võimaldaksid peredel, paaridel ning aktiivsetel reisijatel hõlpsasti avastada Lõuna-Eesti olulisemaid madalhooajal avatud vaatamisväärsusi. Vajadust rõhutati reisikavade järele, mis lihtsustaksid külastuse planeerimist.

Uuringu koostajad soovivad Lõuna-Eesti turismiarenduses senisest teadlikumalt **keskenduda hooajavälisele perioodile, arendades personaalseid marsruute, mitmekeelset infot ja koostööd sündmuste korraldajatega.** Võiks kaaluda lähenemist, mis **toob esile Lõuna-Eesti hooajavälise aja eripärad ja seni alakasutatud võimalused.** Näiteks oleks mõistlik **arendada elamuspakette, mis ei keskendu üksnes ühele atraktsioonile või sihtkohale, vaid suunavad külastajaid teadlikult ka väiksematesse paikadesse, hajutades külastuskoormust ja kasvatades piirkonna kui terviku atraktiivsust.** Tähelepanu vajab ka piirkonna rahvusvaheline tuntus, et suurendada teadlikkust Eesti kui tervikliku sihtkoha võimalustest.

2.3. Konkurentsipositsioon võrreldes Lätiga

Lõuna-Eesti peamine välissihthurg on Läti. Samuti kaaluvad kaugematelt välissihthurgudelt saabujad sageli, millist Balti riiki külastada. Oluline on püsida konkurentsivõimeline võrreldes Läti turul toimuva tootearenduse ja sihtkoha turundusega. Välja töötatud marsruudid ja turundus kõnetavad otseselt nii Läti siseturisti kui välisturisti, sh tehakse

turundust Eestist saabuva turisti püüdmiseks, mis mõjutab otseselt Võru maakonda saabuvate turistide arvu ja valikuid.

Euroopa Liidu fondide toel on alates 2017. aastast taastatud üle kogu Läti arvukalt kultuuripärandi objekte – mõisaid, losse, kirikuid, torne, parke, muuseume, vabaõhulavasid, loodusradu, aedu, sildu, promenaade ja supelrandu. Nende tutvustamiseks jätkab Läti kultuuriministeerium 2025.aastal juba teist aastat kampaaniat «Leitud Lätimaa», mis kutsub turiste avastama 73 taastatud kultuuri- ja looduspärandit.

Näiteks, on Vana-Võromaa ja Setomaa väärtuspakkumisega väga sarnane marsruut „Liivi tee“.⁵ Liivi tee on kaheksast marsruudist pikim ja seda mööda kulgedes on võimalik tutvuda 21 eri vaatamisväärsusega. Rannikuäärne Liivi tee on Ventspils ja Salacgrīvat ühendanud juba alates 16. sajandist. Kõndides samu radu, kus kord sammusid Läti muistsed rahvad, on põlisrahva – liivlaste keel märkamatult põimunud läti keelega, jäädes igaveseks kohal olevaks. Marsruuti on põimitud ajaloo- ja kultuuriobjektid, kultuurisündmuste toimumispaigad, galeriid, muuseumid, mõisad. Nt Kolka liivlaste kultuurimaja on koht, kus saab ülevaate Põhja-Kuramaa Liivi kultuurist, traditsioonilistest tegevusaladest, keelest ja ranniku kultuuripärandist.

Eeltoodut arvestades on Võru maakondl ja Lõuna-Eestil kui sihtkohal vajadus jõuliselt panustada tootearendusse ja turundusse, et tagada jätkusuutlik külastajate ja turistide voog piirkonda, mis on elulise tähtsusega piirkonna mikro- ja väikeettevõtetele püsijäämiseks ja arenguks.

3. Analüüsitavad turismisektori arendustegevuste alternatiivid

Arendustegevused Võru maakonna turismisektoris tulenevad maakonna strateegilisest valikust suunata fookus ja ressursid sellise ettevõtlusvaldkonna arengusse, kus on suhteline konkurentsieelis, arengueeldused, potentsiaali tõsta lisandväärtust töötaja kohta, tagades sealjuures erinevate ühiskonnagruppide võrdse kohtlemise ja ligipääsetavuse erivajadustega inimestele. Võru maakonnas on selliseks ettevõtlusvaldkonnaks turismisektor ja sellega seotud teenindussektor kaasneva mõjuga laiemalt. Arendustegevuste eesmärk on Võrumaa (Võru maakonna) kui turismisihtkoha (sihtpiirkonna) terviklik arendamine läbi holistilise lähenemise, mis arvestab nii piirkonna arengueelduseid, kultuurieripärasid, kogukondade toimetulekut, ettevõtete arenguvajadusi ja kitsaskohti aga ka teenusedisaini, kliendi vajadusi, ootused, eristuva väärtuspakkumise loomise vajadust ning terviklikku digitaalselt, emotsionaalset ja füüsilist teekonda, külastuskeskkonda.

Kuna arendustegevuste ressurss on alati piiratud, ja valik on saavutada sekkumise tulemusel maksimaalne mõju, siis Võru maakond Arenduskeskuse, maakonna kohalike omavalitsuste, turismiliidu, ettevõtjate, Võru Instituudi ja piirkondlike turismivõrgustike ning

⁵ [Tutvu „Leitud Lätimaa“ turismimarsruudiga Liivi tee! - Reisijuht](#)

arendusorganisatsioonide koostöös erinevaid sekkumisi, mille hulgast jäi kaalumisele kolm alternatiivi.

Alternatiiv/ stsenaarium	Kirjeldus
A1 – Ei arendata midagi - nullstsenaarium	Sihtpiirkonna turismisektorit ja valdkonna ettevõtluskeskkonda ei arendata; jääb senine seis. Ootus, et arengud on isetekkelised
A2 – Arendatakse 1 tuumobjekti	Arendus piirdub vaid ühe atraktiivse, märgilise, lihtsasti juurdepääsetava objektiga, nt Suur Munamägi, mis kunagi oli ka Eesti mastaabis sümbolobjekt, kuid tänaseks on kaotanud toonase staatuse.
A3 – Terviklik kultuuriturismi marsruut (valitud alternatiiv)	Kultuuriturismi teekond/terviklik marsruut, mis läbib Võru maakond erinevaid kultuuriruume, suunab ja kannab külastajat objektilt objektile, tarbima erinevaid teenuseid, viibima piirkonnas pikemalt, hõlmab erinevaid pärandil põhinevaid külastusobjekte ja tervikliku mugava külastuskogemuse jaoks vajalikke teenuseid. Kaasnevad oskuste arendustegevused, võrgustiku arendustegevused, sihtgrupipõhine tootearendus ja marsruudiülene sihtkohaturundus.

3.1. Nullstsenaarium A1

Nullstsenaarium tähendab olukorda, kus Võru maakonna turismisektoris ei suunata uusi avaliku ega erasektori arendustegevusi – ei investeeringuid taristusse, teenustesse, turundusse ega koostöövõrgustikesse. Sellisel juhul tegutseb piirkond inertsil, sõltudes olemasolevast ressursist ja turutrendidest.

3.2. Tuumobjekti stsenaarium A2

Tuumobjekti stsenaarium Võru maakonna turismis tähendab, et kogu arendustegevus – nii avalik- kui erasektori investeeringud – suunatakse peamiselt ühe suurema turismiankru ehk Suure Munamäe kompleksi ümber. Selline kontsentreeritud areng loob piirkonda tugeva, kuid tsentraalse tõmbekeskuse. Aastate eest üle 55 000 aastase külastajate arvuga, kuid praegu oluliselt väiksema külastatavusega Suure Munamäe vaatetorn ja interaktiivne külastuskeskus uuendatakse, sh virtuaalreaalsus, pärandilugude eksponeerimine, lisanduvad majutus- ja toitlustuskompleksid, nt nn mägihotell, kohvikud, muud vaba aja atraktsioonid (trosslaskumine, matkarajad, loodusõpperajad, seikluspark, suusakeskus),

uued parkla- ja ligipääsuteed, paremad ühendused, turundus keskendub Suurele Munamäele kui „Eesti katusele – Lõuna-Eesti tippelamusele“.

3.3. Terviktoote - kultuuriturismi marsruudi arendamise stsenaarium A3

"Külävüü – Kirävüü" kultuuriturismi marsruudi arendamise stsenaarium ühendab Vana-Võromaa ja Setomaa kultuuriruumid üheks tähenduslikuks ja turunduslikult eristuvaks terviktooteks- kultuuriturismi marsruudiks. See on edasiarendus „Külävüü“ marsruudile, mis läbis vaid Setomaa kultuuriruumi mõningaid punkte, kuid mis on tõendanud arengupotentsiaali.

Kultuuriturismi terviktoode „Külävüü – Kirävüü“, mis kulgeb läbi kultuuriliselt tiheda, rikkaliku ja identiteediga laetud piirkonna, ühendades Vana-Võromaa sügava keele- ja kultuuripärandi ning Setomaa kultuuri eripära põimib tuumatraktsiooni ja külasid ning kogukonnaelu olulisi objekte ja lugusid, unikaalseid kultuurikogemusi ja elamusi, pakkudes mitmekihilist, elamuslikku ja juhendatud turismiteekonda.

Kultuuriturismi terviktoode „Külävüü – Kirävüü“ on rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline ja siseturul emotsionaalselt resoneeriv kogemus, mille keskmes on kahe kultuuriruumi autentsus, hajus inim- ja kultuurikeskne struktuur, elav kohalik pärand. Marsruut on kureeritult kujundatud, kaasates turismivaldkonna spetsialiste, ettevõtjaid ja arendusorganisatsioone ning toetub kogukondadele, kohalikule teenusvõrgustikule ja läbimõeldud turundussõnumitele ja brändingule.

Juhendatud elamusteedonnad marsruudi läbimiseks terviklikult või lühemate teekondade kaupa tagavad kasutajakeskselt disainitud mugava külastuskogemuse, sh füüsiliselt märgistatud ja/või digitaalselt navigeeritavad teekonnad objektide vahel, teemade järgi: käsitöö, rahvariivad, usund, toit, laulupärimus, sündmused, elamusprogrammid, rahvakalendri tähtpäevade rituaalid jm; võimalus läbida teekonda iseseisvalt, aga ka giidide, lugude või kogukonna liikmete juhatusel, aga tuginedes ka veebipõhisele kaardile ning kohtadel QR koodide jm kanalite kaudu vahendatud infokihistusele.

Terviktoote keskmes on **kultuuriliselt, visuaalselt ja keeleliselt eristuv bränd** : „Külävüü – Kirävüü (ütte köüdetü)“, mille kaudu tuuakse esile Võru ja seto keel, kohalikud mustrid (rahvariided, käsitöö), rahvalaul, toit, kombestik; vanem, sajanditetagune kultuuripärand kui hilisema kultuurilise arengu mõjutaja. Külastusteedonnad hõlbustavad ja muudavad ligipääsetavamaks digitaalne platvorm, rakendused, meened ja marsruudiraamat, rist- ja ühisturundus, online broneerimisvõimalused. Toode on võimalik positsioneerida UNESCO vaimse pärandi, Euroopa kultuuriteede või rahvusvaheliste fookuste, nagu „slow tourism“ alla. Nagu sedastab värskest valminud LE turismistrateegia: „Vaikne luksus on meie nišš. Reisijad ei otsi enam niivõrd atraktsioone, vaid kogemusi, mis toetavad nende elustiili – aeglane tempo, vaikne ruum, aeg iseendaga.“

4. Alternatiivide mõju võrdlev analüüs

4.1. Mõju piirkonna arengule

- A1: arenguta jäämine, konkurentsivõime vähenemise, sektori majandusliku seiskumise oht väheneva külastatavuse kontekstis, kaasnevad laiemad majanduslikud ja sotsiaalprobleemid.
- A2: kasu väga piiratud – ei tekita sidusust ega tugevda piisavalt sihtkoha kuvandit ega kasvata sihtkoha kui terviku atraktiivsust.
- A3: tõstab kogu piirkonna nähtavust, seob teenusepakkujad, omavalitsused ning arendusorganisatsioonid koostööks.

4.2. Mõju ettevõtlusele ja turismiteenustele

- A1: Kohalikel ettevõtjatel puudub tulu kasv. Kui Võru maakond turismisektoris avaliku ja erasektori arendustegevusi ei tehta, võib lähiaastate arenguperspektiiv jääda tagasihoidlikuks ning sektor isegi stagneeruda. Juba praegu on nähtav majutuskohtade arvu vähenemine võrreldes 2019. aastaga.
- A2: vähene kasu väikesele arvule lähipiirkonna ettevõttele, risk külastuskoha ülekoormuseks ja seeläbi ka negatiivseks külastuskogemuseks.
- A3: tekitab hajutatud külastusvoo, loob väärtust kogu teenusvõrgule.
Külalislahke turism, mida iseloomustab ühiste väärtuspakkumiste tegemine piirkondliku kultuurieripära pinnal ning koostöö edendamise võime terviklike turismitoodete loomiseks, väljaspool tõmbekeskusi toetab kohaliku elu arengut, aitab säilitada pärandit, loob tasakaalustatud majandusliku ja kultuurilise keskkonna ning samuti loob eeldused tugeva turismiökosüsteemi arenguks. Koostööd erinevate kohalike teenusepakkujate vahel võimaldab luua terviklikke turismitooteid.

4.3. Mõju kogukonnale

- A1: vähene huvi osalemiseks piirkondades, kogukondade passiivsus.
- A2: võimalik „meie-nemad“ olukord (ainult valitud saavad kasu), ühisosa puudumine
- A3: kaasamine, ühine identiteet, koostöömotivatsioon.
Tõhus koostööd ettevõtjate, sihtkoha arendamise organisatsioonide (DMO ja arenduskeskus) ja kohalike omavalitsuste ning kogukondade vahel edendab kohalike kogukondade teadlikkust ja kaasatust turismi arengusse, võimaldab pakkuda külastajatele eristuvat, terviklikku, positiivselt meelde jäävat külastuskogemust, loob kogukonnale uusi toimetulekuvõimalusi ja tugevdab paigaidentiteeti. Kultuuriturismi areng toetab kestlikku arengut, kuna rõhutab kohaliku eluviisi, traditsioonide ja keskkonna tasakaalu.

4.4. Kultuuripärandi säilitamine ja esitlemine

- A1: objektid jäävad tähelepanuta, risk kultuuri hääbumisele, kultuuriturismi vähene väljaarendatus ja konkurentsivõime.

- A2: 1 objekti renoveeritakse, teised hääbuvad, sihtkoha mitmekesise kultuuripärandi tutvustamine ja tootestamine ning turundamine jäävad väga piiratuks.
- A3: laiem konteksti loomine, tähenduslik narratiiv, kultuuripärandi tutvustamise ja kaasaegsetes turismitoodetes kasutamise elavdamine.

Turism aitab kohalikel elanikel ja külastajatel paremini mõista ja hinnata oma kultuuripärandit. Kultuuripärandist rääkimine ja selle tutvustamine suurendab identiteeditunnet, kogukond muutub aktiivsemaks oma ajaloo, keele ja tavade säilitamisel, suureneb uhkus oma kultuuri üle. Vanad traditsioonid, käsitöö, rahvamuusika ja -tants hoitakse elus või tuuakse taas ellu, korraldatakse festivale, töötubasid ja etendusi, mis toovad pärimuse igapäevaellu; noorem põlvkond saab kaasatud kultuurihoidmisse ja edasiandmisse.

Turismiarendus toetab ja motiveerib kultuuripärandi kaasaegset ja ligipääsetavat esitlemist (nt pärandil põhinevad kaasaegsed algupärandid nagu nt muusikaline etendus 2025 „Seto Odüsseia“). Investeeringud füüsilisse ja digitaalsesse ligipääsetavusse, sh kohandused erivajadustele, interaktiivsed ekspositsioonid, digilahendused, giidituurid loovad võrdseid võimalusi; külastusobjektid, ekspositsioonid, programmid ja giidituurid uuenevad ja muutuvad kaasavamaks; kultuur muutub arusaadavamaks ja seeläbi atraktiivsemaks ka väliskülalistele.

4.5. Majanduslik tasuvus / rahastamise põhjendus

- A1: ei õigusta ühtegi investeeringut, avaliku sektori toe puudumine, suurendab erasektori investeeringuriske
- A2: piiratud mõju, kõrge risk väikese tulemusega, kasutamata ressursist tulenev võimaluste mitterealiseerimine
- A3: loogiline investeering majandusliku edenemise vaatest, kuna loob piirkondliku jätkusuutliku turismitoote, mis suurendab külastatavust ja kohapeal tehtavaid kulusi, pikendab kohal viibimise aega ning vähendab hooajalisust, mis omakorda suurendab ettevõtete ja turismiteenuse pakkujate jätkusuutlikkust, võimaldab pakkuda sektoris stabiilsemat hõivet ja kõrgemat töötasu. Kultuuriturism toob piirkonda külastajaid, mis tähendab lisatulu kohalikule majandusele. See omakorda võimaldab restaureerida ja hooldada ajaloolisi hooneid, muuseume, kirikuid jne, investeerida kultuuripärandi kaitseprojektidesse, luua töökohti kultuuri- ja turismivaldkonnas (giidid, kuraatorid, käsitöölised jne). Avaliku sektori toetus leiab laialdast võimendust erasektori jt teenusepakkujate poolt.

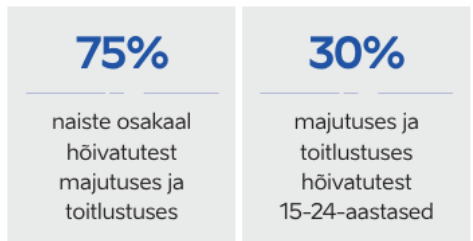
4.6. Kooskõla strateegiliste eesmärkidega

- A1: ei vasta kohaliku ega maakondliku arengustrateegia suundadele.
- A2: osaline piiratud vastavus.

- A3: otsene kooskõla maakonna arengustrateegiaga, piirkondlike turismi- ja kultuuristrateegiatega.
vt detailsemat ülevaadet ühilduvusest strateegiliste raamdokumentidega punktist 5.

4.7. Mõju sidusa kaasava ühiskonna arengule

- A1: mõju puudub
- A2: mõju piiratud ühe objektiga, vähene
- A3: otsene laialdane mõju, kuna paraneb paljude turismiobjektide ja turismitoodete ligipääsetavus, sh füüsiline ja digitaalne ning luuakse uusi töökohti maapiirkondades just haavatavamatele sihtgruppidele, kuna Eesti turismi pika vaate 2035+ kohaselt:

4.8. Osapoolte roll ja kaasatus

- A1: mõju puudub
- A2: mõju piiratud ühe objektiga, vähene
- A3 mõju on laiaulatuslik ja püsiv

Valitud lahendus võimaldab kohalikel omavalitsustel, turismiettevõtjatel ning maakondlikul arenduskeskusel teha sisulist koostööd. Marsruudi arendus loob võrgustiku, kus jagatakse vastutust, kasutatakse ühiselt turundusvõimalusi ning arendatakse teenuseid sidusalt. Kasusaajateks ei ole ainult tuntumad objektid, vaid ka väiksemad teenusepakkujad piirkonnas, nii ettevõtted (otseselt investeeringute tegijatena kui piirkonna suuremast külastatavusest kasu saajatena teised turismiteenuste pakkujad), MTÜd ja SA-d kui külastusobjektide haldajad ja arendajad ning ka KOVid kui külastusobjektide haldajad ja arendajad. Lai marsruudipõhine partnerite ring ning suur täiendavate kasusaajate arv toob kaasa maakonnaülese ühistegevuse ja mõju, kusjuures mõju ületab maakonna piire, kuna marsruut meelitab piirkonda sise- ja välisturiste, kes tõenäoliselt täiendavalt külastavad ka teistes Lõuna-Eesti piirkondade asuvaid külastusobjekte ja teenusepakkujaid, sellele loob täiendavad eeldused koostöö ja ristturundus Lõuna-Eesti turismiklastiga.

4.9. Järeldused

Ilma sihipärase investeeringuta (nt taristu, teenuste mitmekesistamine, ühine tootearendus ja turundus) kaotab Võru maakond järjest enam ja süvenevalt konkurentsieelse muude Eesti piirkondade, sihtkohtade ees, aga ka Lõuna-Eesti sees (nt Tartu, Otepää võrdluses). Juba praegu on muud piirkonnad strateegiliselt rohkem nähtavad, paremini ligipääsetavad ning investeeringutega toetatud (nt atraksioonid, muuseumid, turismimarsruudid, talvematkad, spaad jm), Võru maakond kui sihtkoha positsioon siseturul on oluliselt nõrgem kui aastate eest. Ka väheste väliskülastajate huvi kaldub nähtavamate sihtkohtade poole ja

siseturistide väheneva ostujõu keskkonnas satuvad ettevõtete ärimudelid ohtu, Võru maakonnas seni oluline ja kohalikule ressursile tuginev sektor taandareneb, kaovad ettevõtted, töökohad.

Kui Võru maakond turismiarendus koondub vaid ühe suurema objekti – näiteks Suure Munamäe arendamise – ümber, kujuneb välja kontsentreeritud stsenaarium, millel on nii potentsiaalne positiivne ja lokaalne mõju kui ka mitmeid riske kogu piirkonna tasakaalustatud arengu vaates ning maakonnaülest arengueelduste kasutamata jätmise vaates. Juhul, kui arendustegevused – nt vaatetorni, elamuspargi, külastuskeskuse, restoranide ja majutuse investeringud – suunatakse valdavalt Suure Munamäe ümber, jättes muu Võru maakond suhteliselt kõrvale, tekib oht, et kogu turismivool koondub Suurele Munamäele, tekib risk ületurististumiseks, looduskoormuseks ja külastuselamuse devalveerumiseks. Külastajad võivad jätta piirkonna ülejäänud potentsiaali avastamata, turismiettevõtlus muudes piirkondades kiratseb. Arendustegevus ei ole kasulik maakonnaüleselt ja kogukonniti ning ebaõiglane jaotumine võib tekitada pingeid. Suure Munamäe kui atraktsiooni arendamine võib ja peaks olema arendustegevuste oluline osa, kuid see tuleb siduda võrgustikupõhiselt ja marsruudipõhiselt teiste piirkondadega (Rõuge Ööbikuoru, Vastseliina piiskopilinnus ning laiemalt Vana-Võromaa ning Seto kultuuriruumid).

Arendustegevused peaksid looma külastusteevõrgu, temaatilisi marsruute ja tugevdama võrgustikke ning partnerlust, et saavutada laiem ja pikaajalisem positiivne mõju.

Valitud lahendus – terviklik kultuuriturismi marsruut – on piirkonna arengut toetav, kitsaskohti lahendav, innovatiivset lahendust kätkev, jätkusuutlik ning vastab strateegilistele eesmärkidele, toetab sidusat ja vastupidavat turismiettevõtlusökosüsteemi Võru maakonnas. See loob pikaajalist väärtust, tugevdab piirkonna identiteeti ja pakub laiapõhjalist kasu kõigile seotud osapooltele. Selline strateegiline arendus loob süsteemse väärtusahela, kus iga teenusepakkuja, ettevõtluskeskkond ja kogukond võidab maakonnaüleselt.

Tasakaalustatud regionaalne lähenemine – kus marsruudis on kultuurihuvilise turisti jaoks "ankuratraktsioonid" ja ligitõmbavad külastusobjektid koos väiksemate külastuspunktidega ning terviklikku külastusteevõrgu tagavate teenusepakkujatega luuakse maakonnaüleselt, läbi kahe kultuuriruumi kulgev rikkalik, eristuv ja sihtkohtade turundus-kommunikatsioonimüra silmatorkav väärtuspakkumine, juhendatud teekond, tugevam külgetõmme turistidele ja seeläbi jätkusuutlikum ning säilenõtkem ettevõtluskeskkond teenusepakkujatele.

Turistide hajutamine üle piirkonna vähendab koormust ühes punktis ja levitab tulusid maapiirkondadesse, toetades väikseid majutusasutusi, käsitöömeistreid, toitlustajaid ja elamusteenuste pakkujaid. Temaatiline marsruut loob ruumi nišiteenustele: kultuurigiidid, erinevatel kultuuriskeenadel tegutsevad kultuuriinterpreedid (nt rahvamuusikud, näitlejad, seto ja võro keeles luuletajad, kohaliku toidu võlurid jne), pop-up kohaliku toidu müügikohad/müüjad, väikefestivalid, peremajutus elamustega.

Teemapõhise marsruudi kaudu on lihtsam luua ühine bränding ja müügivõrgustik, mis toetab konkurentsitihedas turundusmüra nähtavuse ja tähelepanu saamist.

Väiksematesse keskustesse suunatud kultuurihuviline turist on teadlikum, huvitunum ja keskkonda austavam – väiksema jalajäljega, ent suurema majandusmõjuga.

Kogukondade kaasamine annab uhkuse oma kultuuri üle ja kuuluvustunde, mis toetab sotsiaalset kapitali ja noorte tagasipöördumist ning seeläbi piirkondade elujõulisust.

Tulemuseks on tugevam kultuuriturismi sihtkoht, elujõulisem ettevõtetus ja sügavam kogemust pakkuv elamusteekond külalisele – see on turism, mis hoiab kohalikku elu ja loob väärtust kõigile osapooltele.

5. Kooskõla strateegiadokumentidega

5.1. Võru maakonna arengustrateegia 2035 +

Lisa 1 Võru maakonna arengustrateegia tausta kirjeldus⁶

Maakonna eripäraks on mitme kultuuriruumi (Seto ja Vana-Võromaa) olemasolu. Künklik ja metsaderohke Eesti kaguosa on kõige vanema asustustihedusega piirkond Eestis. Siin, erinevate kultuuride ja riikide piirialal elavad võrokeled ja setod - kaks natuke salapäraseid ning omamoodi rahvast. Nii võrokestel kui ka setodel on mitmeid maailmas ainulaadseid kombeid. Setodelt on UNESCO vaimse kultuuripärandi esindusnimekirja kantud kordumatu laulmistava seto leelo, Vana-Võromaal on esindusnimekirjas võrokeste elav ja rikkalik suitsusauna kombestik. *Allikas: Turismitrükis „Võru maakond 2018/2019“. Kaks kultuuriruumi: Setomaa ja Vana-Võromaa. Teksti autor Siiri Toomik.*

Turismialaselt on Võru maakonnal suur potentsiaal tänu Seto ja Vana-Võromaa kultuuriruumile, mitmekesisele loodusele, rohketele huviobjektidele ja piiriäärsele asukohale ning olemasolevatele teenustele. Väljakutseks on neis peituvate võimaluste maksimaalne rakendamine.

Oluline maakonna potentsiaal peitub turismisektoris. Suurem osa maakonnast on kaetud majutustevõtetega, regioonis leidub palju vaatamisväärsusi. Enam kui pooled ööbimistest on toimunud puhkuse eesmärgil. Seega on maakonna väljakutseks neis peituvate võimaluste maksimaalne rakendamine. Maakonna tugevusteks on asukoht, puhas looduskeskkond, kohalik ressurss ja kultuuriline omapära. Seega saab majandusvaldkonna fookusesse tõsta kohaliku ressursi nutika väärindamise ja turismiteenuste arendamise.

⁶ [Arengustrateegia eelnõu](#)

Võru maakond 2035 + VISIOON⁷:

Meie maakond on õnnelike ja tegusate inimeste, rohkete võimaluste ning mitme kultuuriruumiga maa.

Võro keelen: Võro maakund küünüs mitmõhe kultuuriruumi, pakk pallo võimaluisi ja om kodos rõõmsilõni tegüsile inemiisile.

Seto keeli: Mimaakunnahomma' õnnõligu' ja võrksa' inemisõ', siihom hulga võimaluisini mitu eissagamast kultuuri.

Visioonist tulenevad maakonna strateegilised eesmärgid (edaspidi SE), mis on edasiste arendustegevuste põhifookuseks:

- Rohkete võimalustega majandus. Meil on rohkelt võimalusi ettevõtmiseks ja ametialaseks eneseteostuseks. Meie ettevõtjad on paindlikud, rakendavad kasulikke uuendusi ja **väärindavad kõrgelt kohalikku ressursi. Ettevõtluskeskkond ja noored kannavad edasi maakonnale omaseid väärtusi. Ettevõtjad ja avalik sektor teevad tihedalt koostööd ühiste eesmärkide saavutamiseks.** (SE2)
- Kultuuriline omapära. **Võru maakonnas on kaks omanäolist kultuuriruumi (vana võromaa ja seto), millele baseerub kohalik identiteet.** Tänu hästi säilinud ja edasi kantud keele-, kultuuri- ja looduspärandile on meie inimestel tugev paigatunnetus. **Keeleline ja 6 kultuuriline omapära seob kogukondi ning on üheks ettevõtluse (ennekõike turismi) mootoriks.** (SE3)
- Arengut toetav taristu ja maine. Arengut toetav taristu ja maine on strateegiline eesmärk, mis on eeltingimuseks teiste eesmärkide saavutamisele. Et meie inimesed saaksid olla õnnelikud ja tegusad, **et majandus saaks kasvada rohkete võimaluste najal ning et kultuuriline omapära toimiks arengumootorina, on tarvis sobivat taristut:** transpordi, energeetika, kommunikatsiooni, veemajanduse ja jäätmete käitluse ning ka majanduslikku, sotsiaalset, kultuuri, spordi ja vaba aja veetmise taristut. Samuti on oluline maakonna hea maine, mis toetab strateegias seatud eesmärkide saavutamist. (SE4)
- **Majandusvaldkonna väljakutsed:**
 - **innovatsiooni ergutamine, tootearenduse toetamine, efektiivsus, ringmajandus.**

Majandusvaldkonna eesmärgid on:

1. Meie maakonnas on **jätkusuutlik ettevõtluskeskkond.** Ruumilise arengu häid tavaid ja parimaid praktikaid järgiv ettevõtluskeskkonna arendamine, samas säilitades tasakaalu loodus- ja elukeskkonnaga.

Peamised tegevussuunad:

⁷ [Arengustrateegia eelnõu](#)

- **Avaliku ja erasektori ühistegevus avaliku ruumi ja teenuste arendusel**
- **Proaktiivne ettevõtluskeskkonna arendus**
- **Atraktiivne ja jätkusuutlik külastuspiirkonna taristu**

1. Meie maakonnas on jätkusuutlikud, nutikad ja paindlikud ettevõtted. Uute ärimudelite ja tehnoloogiate kasutuselevõtt kõrgema lisandväärtuse ja tasuvamate töökohtade saavutamiseks.

Peamised tegevussuunad:

- **Piirkonna ettevõtluskeskkonna maine**
- Kestlik põllumajandus ja mahetootmine
- **Turismivõrgustike arendamine**
- **Kohalike ressursside väärimine**, ring- ja rohemajanduse ning isemajandamise võimekuse kasv

- **Kultuurivaldkonna väljakutsed:**

- **Kultuurivaldkonna sidumine teiste valdkondadega** edeneb vaevaliselt. Kultuuri nähakse siiani kitsalt, piisavalt **pole koostööd hariduse, ettevõtluse ja turismi**, spordi, keskkonna, sotsiaalvaldkonna ja teiste elualadega.
- Senisest rohkem tuleb tegeleda maakonnaülese koostöö ja infovahetusega. **Kultuuri, spordi ja turismi koostöövõrgustik ja tegevuse koordineerimine** peaks olema süsteemne ja reguleeritud.
- **Rohkem tuleb ära kasutada kohaliku kultuuripärandi potentsiaali** ning siduda seda tänapäeva ja igapäevaeluga.

Kultuuri ja eripära valdkonna visioon 2035+

Võru maakonna kultuuri-, spordi- ja turismivaldkond on mitmekülgne, kvaliteetne ja kõigile kättesaadav ning siinsed omanäolised kultuuriruumid on elujõulised.

E: Kultuuril ja loovusel põhinev ettevõtlus loob töökohti ja panustab kestlikku arengusse. Kultuuri toetamises nähakse pikaajalise mõjuga investeeringut.

Peamised tegevussuunad:

- Kogu maakonda katva kasutajasõbraliku ja funktsionaalse kultuuri-, spordi- ja turismiinfo süsteemi väljatöötamine
- Kultuuri- ja spordivaldkonna ligipääsetavuse ning kättesaadavuse suurendamine kõikidele inimestele, sh erivajadustega inimestele
- Kultuuri-, spordi- ja turismitaristu ajakohastamine, sh investeerimine kaasaegsetesse tehnilistesse lahendustesse digivõimekuse tõstmiseks
- Kultuuri tihe lõimimine teiste valdkondadega, sh hariduse, sotsiaaltöö, heaolu, turvalisuse, avaliku ruumi, majanduse, lõimumise jt seotud valdkondadega
- Piirkonna märkide võimestamine ja arendamine, piirkondliku ja kohaliku eripära esiletoomine avalikus ruumis

Maine valdkonna visioon 2035+

Meie maakond on tuntud kui tugevaid emotsioone pakkuv vaheldusrikka looduse ja mitme omanäolise kultuuriruumiga maa. Siin elavad tegusad ja külalislahked inimesed, kellel on tugev paigatunnetus ning kes räägivad oma kodukohast uhkusega. Maakonnas väärtustatakse jätkusuutlikku elu- ja ettevõtluskeskkonda ning meie suhtumine kohalikesse ressurssidesse on eeskujuks teistele.

Väljakutsed:

Ajaga kaasas käiv turundus (digiturunduse suundade järgimine ja selleks ressursi leidmine). Eristumine ja positiivne vastandumine piirkonnana. Maine kujundamise kontseptsioon (kellele ja mida kommunikeerida, ...)

Põhisõnumid:

- Võru maakonnas on tugevaid emotsioone pakkuv vaheldusrikas loodus ning erilmelised asulad
- Võru maakonnas on kaks omanäolist kultuuriruumi, mis loovad koostoimiva terviku
- Siin on tegusad külalislahked inimesed, kellel on tugev paigatunnetus
- Iga Võru maakonna inimene, kogukond ja organisatsioon panustab maakonna hea maine loomisesse
- Võru maakonnas väärtustatakse jätkusuutlikku elu- ja ettevõtluskeskkonda

Võru maakonna arengustrateegia 2035+ tegevuskava.

Võru maakonna arengustrateegia 2035+ lisa 3 Tegevuskavad								Ressursid	Teostaja	
	2024	2025	2026	2027	2028	2028+	KOKKU	Allikas	Vastutav organisatsioon	Kaasatavad partnerid
9.3. Kagu-Eesti ettevõtte oskusteemni arendamine.	x	x	x			x	5 082 445	KOV, partnerid, PEEK, MATA	TSENER, SA Võrumaa Arenduskeskus	Kagu-Eesti Puidukdaster, Kagu-Eesti Innovatsioonikeskus, Võrumaa Haridus- ja Tehnoloogiakeskus EWERS
9.4. Võru spaa ja vabaajakeskuse arendamine.	x	x	x					KOV, partnerid, PEEK	KOVid , SA Võrumaa Arenduskeskus	Projekti partnerid
9.5. Lõuna-Eesti ettevõtlikud noored.	x	x	x	x		x	3 462 885	KOV, partnerid, PEEK, MATA	KOVid, SA Võrumaa Arenduskeskus	Lõuna-Eesti MARO-d
9.6. Võrusoo tööstusala II etapi arendus.		x	x	x	x	x		PEEK, MATA, Võru linn, fondid	Võru linn	
9.7. Kagu-Eesti tööstusala arendamine.		x	x	x		x		PEEK, MATA, KOVID, fondid, partnerid	Kagu-Eesti maakondade MAROd	KOVid, partnerid
9.8. Maratimurga tööstusala arendamine.		x	x	x			1 000 000	PEEK, MATA, Antsla vald, fondid	Antsla vald	
9.9. Kultuuriturismi marsruudi arendamine- "Setomaa ja Vana-Võrumaa Kirävu".		x	x	x	x	x	4 000 000	KOV, partnerid, PEEK, MATA	KOVid, SA Võrumaa Arenduskeskus	SA Tartumaa Turism, UMA MEKK (Võrumaa Talupidajate Liit), MTÜ Seto Kõik, SA Võru Instituut, turismiettevõtjad
9.10. Lõuna-Eesti turismi ühisturundus.		x	x	x	x	x		KOV, partnerid, PEEK, MATA	SA Tartumaa Turism	KOVid, MAROd, SA Võrumaa Arenduskeskus, turismiettevõtjad

p.9.9. Kultuuriturismi marsruudi arendamine- "Setomaa ja Vana-Võrumaa Kirävu".

p.9.10 Lõuna-Eesti turismi ühisturundus.

5.2. Eesti turismi pikk vaade 2035+

Turismi valdkonda mõjutavad olulisel määral **valdkondlikud megatrendid**, milleks on Eesti turismi pika vaate põhjal⁸:

- Reisisoov ja virtuaalne reisimine: Inimesed jätkavad reisimist, kuna see on loomumane, sealhulgas virtuaalne reisimine.
- Turismi sihtkohtade kontsentratsioon: Suur osa reisijatest keskendub vähestele maailma populaarsetele sihtkohtadele, samas kasvavad kodulähedased reisid.
- Sihtkohtade kandevõime: Kliimamuutused nõuavad kestlikkuse põhimõtete ja eesmärkide järgimist. Kestlikkuse eesmärgid sihtkohtade koormustaluvuse arvestamist. Samal ajal suureneb inimeste teadlikkus loodushoidlikkusest ja tekib reisihäbi.
- Nišiturismi ja autentsuse kasv: Vähem tuntud sihtkohad muutuvad populaarsemaks, sealhulgas suunamudijate ja kõneisikute mõjul, sest turistid otsivad autentseid kogemusi ja olulist väärtust võib pakkuda ootusi ületav külalislahkus.

Eesti turismi pika vaate **visiooni** kohaselt on Eesti 2035. aastal ootustele vastavate turismitoodetega tuntud, kestlik ja uuenduslik sihtkoht, mis on turismi lisandväärtuse kahekordistanud.

Turismi pika vaate **visiooni ja eesmärkide elluviimiseks** on vaja sh:

- teha arenguhüpe turistide liikumisvõimaluste, toodete ja info **digitaalse kättesaadavuse ja ligipääsetavuse** osas, arendades meie eripäraks uuenduslik liikuvusinfo ja transpordilahendused, nende kättesaadavus ja kasutusmugavus;
- **toetada tugevate turismitoodete arendamist tõmbekeskustest väljaspool autentseteks kogemusteks** ja ootusi ületavaks külalislahkuseks. Seda toetab tugev piirkondlik turism, mida võimestavad turismisihtkoha juhtimisorganisatsioonid (DMO);
- tagada laiemalt **avaliku sektori kui võimaldaja roll** turismi arengus analüüsides ja arvestades riigi poliitikaotsustes turismimajandusele tekkivaid mõjusid ning tagades ettevõtjatele konkurentsivõimelise tegutsemiskeskkonna;
- **luua tugev ja nutikas turismimajandus üle Eesti tagades**, et turismiettevõtja on ettevõtlusteadlik, kestlik, tehnoloogiat ja digitaliseerimist kasutades efektiivne ning loob uudsed ärimudelid ja **eripärased turismitooted**.

Strateegia elluviimiseks tegevussuunad, sh:

- Sujuv reisiekkond
- Turismiinfo kättesaadavus

⁸ [MKM Turismi-pikk-vaade 25-35 A4 EST.indd](#)

- DMOd kui piirkondlikud kompetentsikeskused ja koostöövõrgustike edendajad
- Piirkondlike turismiettevõtjate võimekus
- Pärandi hoidmine
- Sihtkohtade kvaliteedimärgised
- Turismi regionaalne mõju
- Külastaja rahulolu
- Teadmised ja oskused
- Uudsed lahendused ja ärimudelid

Läbivate strateegiliste tegutsemispõhimõtetena sätestab Eesti turismi pikk vaade⁹:

- kohaliku väärtustamise ja eripära rõhutamise vajadust: „Eelistame kohalikku, hoiame turismitulud Eestis ja toome eestipärase esile. Kasvatame kvaliteeti ning võimaldame külastajatel tunnetada ja kogeda ehtsat Eestit. Oleme hoolivad kohalike kogukondade suhtes ning arendame sihtkohti terviklikult ja koostöös, et säiliks looduslikud elupaigad, traditsioonid ja pärand ning elavneksid ettevõtlus ja kultuur.
- Samuti on läbivaks põhimõtteks: „Hindame välituristide kõrval ka siseturiste – tõstame ka meie endi teadlikkust Eesti loodus-, toidu- ja kultuuripärandi väärtusest, vähendame kulutuste Eestist väljaviimist ja koormust keskkonnale.“
- Koostöö on Eesti turismi arendamise aluspõhimõte: „Loomes ja viimes turismipoliitikat ellu kaasavalt – loomes uuenduslikud koostöömudelid iga tasandil kaasates (riik, asutused, organisatsioonid, liidud, ettevõtted, haridusasutused, turismisihtkoha juhtimisorganisatsioonid, kohalikud oma valitsused ja maakondlikud arenguorganisatsioonid jne).“

5.3. Lõuna-Eesti ettevõtluskeskkonna edendamise arengulepe

Tegevussuund 6. Ettevõtluskeskkonna arendamine

Suunale seatavad **alaeesmärgid**:

Lõuna-Eestil on hea siseriiklik ja rahvusvaheline maine atraktiivse kõrgetasemelise loodus-, kultuuri-, vee-, spordi-, agro- ja konverentsiturismi sihtkohana. Suureneb külastajate arv ja turismisektori osakaal Lõuna-Eesti majanduses.

Eesmärkide saavutamist mõõdetakse ja hinnatakse 5 **indikaatoriga**, sh: Ööbimiste arv majutusasutustes.

Prioriteetsed ülesanded, sh:

Nr 7: SA Tartumaa Turism, Lõuna-Eesti Turismiklastri, SA Tartu 2024, ülikoolide, maakondlike arendusorganisatsioonide, LEADER-tegevusrühmade ja kohalike omavalitsuste koostöös **arendatakse kohalikule ressursile, rahvusvahelisele koostööle ja**

⁹ [MKM Turismi-pikk-vaade 25-35 A4 EST.indd](#)

kultuuripärandile tuginevat loodus-, kultuuri-, vee-, spordi-, agro- ja konverentsiturismi, mis viivad piirkonna kultuurist kantud arengule.

Tegevuskava p. 36
36. Arendatakse kohalikule ressursile ja kultuuripärandile tuginevat loodus-, kultuuri-, agro- ja konverentsiturismi.

5.4. Loov Võru maakond tegevuskava

Loov Võru maakond tegevuskava¹⁰ VISIOON:
Võru maakonnas on mitu silmapaistvat ja omanäolist kultuuriruumi ning rohkelt võimalusi kultuurist osa saamiseks. Meie inimestel on tugev pärimuskultuurile tuginev paigatunnetus.

EESMÄRK 1 Maakonna kultuurielu ja tegevus on mitmekülgne, kvaliteetne ja rahvusvaheline, siinsed kultuuriruumid on elujõulised.

EESMÄRK 5 Kultuurielu lihtsalt kättesaadav ja ligipääsetav kogu elukaare ulatuses kõikidele inimestele

EESMÄRK 6 Kultuuril ja loovusel põhinev ettevõtlus loob töökohti ja panustab kestlikku arengusse

EESMÄRK 7 Kultuuri-, loodus- ja toiduturismi pakkumine põhineb eristuval ja rikkalikul vaimsel ja ainelisel kultuuripärandil.

EESMÄRK 8 Kultuur on tihedalt lõimitud teiste valdkondadega ning kultuuri toetamises nähakse pikaajalise mõjuga investeeringut.

EESMÄRK 7 elluviimiseks nähti ette **järgmised tegevused:**

- Võru maakonna kultuuriturismi teekondade väljaarendamine ja turundamine.
- Kasutajasõbralike ja atraktiivsete lahenduste väljatöötamine kultuuripärandil põhinevate lugude jutustamiseks ning vahendamiseks, sh interaktiivsed digilahendused. **Eriti oluline on pakkuda läbimõeldud lahendusi Võru maakonna, eriti kahe kultuuriruumi külastamiseks**
- Koostööformaadi käivitamine turismiettevõtjate ning kultuurikorraldajate vahel.
- Uute, kultuuripärandil põhinevate turismitoodete ja -teenuste väljaarendamine.

¹⁰ [Loov Võru maakond tegevuskava](#)

5.4. Lõuna-Eestiturismistrateegia 2030

Lõuna-Eesti turismi arengustrateegia¹¹ on koostatud arvestades kuute peamist turismisektorit ja nende vajadusi: ● Loodusturism ● Seiklus- ja terviseturism ● Äriturism ● **Kultuuriturism** ● Toiduturism ● Turismi arendamine.

Lõuna-Eestiturismistrateegia 2030 rõhutab autentsuse ja kohaliku eripära tähtsust. Lõuna-Eesti rikkalik kultuuripärand, puutumatu ja kaunis loodus ning sügavalt juurdunud traditsioonid on kõik olulised tugisambad, millele turismielamused rajatakse. Samuti on jätkusuutlikkus oluline prioriteet – strateegia seab eesmärgiks pakkuda vastutustundlikke ja keskkonnateadlikke lahendusi, mis hoiavad loodust ja toetavad kohalikke kogukondi.

Oluline osa turismistrateegiast on koostöö tugevdamine. Lõuna-Eesti turismivõrgustik soovib suurendada koostööd ettevõtjate, sündmuskorraldajate, giidide ja kohalike omavalitsuste vahel, et tagada ühtne ja kvaliteetne külastuskogemus.

Strateegia peab oluliseks panustamist uute tehnoloogiliste lahenduste ja digiturunduse rakendamisse, et jõuda laiemale sihtrühmani, kõnetada ka nooremat põlvkonda ning vastata muutuva turismisektori vajadustele ja ootustele.

Kultuuriturismi eesmärk perioodil 2025-2030 on sõnastatud järgmiselt: Lõuna-Eesti on tunnustatud kultuuriturismi sihtkoht, mille elujõulised kogukonnad tutvustavad oskuslikult rikkalikku pärandkultuuri ja autentseid traditsioone.

Lõuna-Eesti on rahvusvaheliselt tuntud ainulaadne ja autentne kultuurisihtkoht, kus külastajad saavad kogeda rikkalikku pärandkultuuri ja kohalikke traditsioone. Piirkonna väärtuseks on unikaalsed inimesed ja kogukonnad, kelle mõju soovitatakse säilitada ja tulevastele generatsioonidele edasi anda. **Kultuuriturismi keskmes on koostöö kohalike kogukondade ja turismiettevõtjatega.** See hõlmab ajalooliste paikade, traditsioonide, käsitööoskuste ja kohaliku elustiili tutvustamist, pakkudes külastajatele sügavat ja väärtuslikku kultuurielamust, luues turvalisema ja sõbralikuma keskkonna nii kohalikele elanikele, kui ka külastajatele.

Tegevussuundade hulgas on:

- Kultuuriturismi teenuste arendamine, sh pärandi ja traditsioonide hoidmisega seotud tegevuste esiletõstmine turunduses (Lõuna-Eesti unikaalsed inimesed ja traditsioonid piirkonna eripärana, näiteks Setode ja nende laulupärimus)
- Lõuna-Eesti nähtavuse suurendamine läbi turismitoodete, näiteks kultuuritee
- *Free independent traveller* turismi teenuskontseptsiooni arendamine (mida toetab kultuuriturismi marsruudi arendamine)

¹¹ [louna-estti-turismi-arengustrateegia.pdf](#)